

Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ПРОБЛЕМИ РЕАБІЛІТАЦІЇ
збірник наукових праць
(за матеріалами науково-практичної конференції)

Одеса
2023

УДК:376
П781

ДРУКУЄТЬСЯ ЗА РІШЕННЯМ
Вченої Ради
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського
(протокол №4 від 26.10.2023 р.)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Ганчар І. Л. – доктор педагогічних наук, професор кафедри фізичного виховання і спорту Національного університету «Одеська морська академія».

Кисличенко В. А. – доцент, кандидат педагогічних наук, доцента кафедри спеціальної освіти Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор – професор **Форостян О. І.**

Відповідальний редактор – професор **Соколова Г. Б.**

Технічний редактор – викладач **Маматова З. Р.**

Члени редколегії:

Лещій Н. П. – професор, доктор педагогічних наук, професор кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського»

Арнаутова Л. В. – доцент, кандидат медичних наук, доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського»

Притиковська С. Д. – доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського», завідувачка СНДЗ №193 компенсуючого типу м. Одеси

Галущенко В. І. – доцент, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації ДЗ «ПНПУ імені К.Д. Ушинського»

Григор'єва Л. В. – директор, вчитель-методист, спеціаліст вищої категорії Одеської спеціальної школи №75 I-II ступенів Одеської міської ради Одеської області.

Проблеми реабілітації: Збірник наукових праць (за матеріалами науково-практичної конференції) / редкол. О. І. Форостян та ін. – Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2023. 295 с.

УДК:376

ББК:74.00

© ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2023

8. Рібцун Ю. В. Учні початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення: навчання та розвиток : навч.-метод. посіб. Львів : Світ, 2020. 264 с.

Лещій Н. П., Мунтян Н. М.

**ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК
В ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ**

Постановка проблеми. За даними сучасних дослідників різні форми розладів аутичного спектру (РАС) в дітей діагностуються у 4 – 26 випадках на 10000 обстежених, що становить 0,04 – 0,26% від загальної популяції дітей. До того ж ученими фіксується тенденція до збільшення частоти даного порушення розвитку. У зв'язку з цим, досить гостро постає питання про можливості соціалізації дітей з РАС та створення умов для їхнього навчання в загальноосвітніх закладах.

Фахівцями різних країн накопичено певний досвід, що дозволяє зробити висновок про те, що формування комунікативних навичок при РАС є проблемою педагогічного характеру. У зв'язку з цим, в останні десятиліття зарубіжними дослідниками виділено підходи до формування комунікативних навичок у дітей дошкільного віку з розладами аутичного спектру, зокрема активно розробляються методики корекції комунікативних навичок в дітей цієї категорії (М. Ghaziuddin, L. Koegel, С. Lord, О. Lovaas, М. Rutter та ін.) [6], [7], [8].

У вітчизняній корекційній педагогіці та спеціальній психології досить докладно описано клінічний стан дітей з РАС, дана характеристика специфічних особливостей мовлення та спілкування таких дітей. Водночас наголошується на недостатності діагностичних методик, що дозволяють оцінити рівень сформованості комунікативних навичок. Описано окремі методичні прийоми, спрямовані не стільки на формування комунікативних навичок, скільки на розвиток мовлення загалом (Я. Багрій, Н. Базима, О. Белова, О. Ігнат'єва, Т. Куценко, О. Літвінова, І. Логвінова, М. Шеремет та ін.).

Мета статті: визначити особливості формування комунікативних навичок в дітей з розладами аутичного спектру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема клініко-психолого-педагогічної характеристики дітей з РАС тісно пов'язана з питанням виділення діагностичних критеріїв, що дозволяють виявити дане порушення. Дослідники (Я. Багрій, Н. Базима, О. Літвінова) виділяють критерії, що дозволяють діагностувати аутизм:

1. Якісні порушення у соціальній взаємодії, які виявляються мінімум у двох із наступних областей: а) нездатність адекватно використовувати для регулювання соціальної взаємодії візуальний контакт, мімічний вираз, жестикуляцію та пози тіла; б) нездатність до встановлення (відповідно до психічного віку та всупереч наявним можливостям) взаємозв'язків з однолітками, що включало б спільні інтереси, діяльність та емоції; в) рідко

шукають або використовують підтримку інших людей для заспокоєння чи співчуття у періоди стресу та (або) заспокоюють, співчують іншим людям, які мають ознаки стресу чи занепокоєння; г) відсутність спонтанного пошуку радості, спільних інтересів або досягнень з іншими людьми (наприклад, дитина не показує іншим людям, що її цікавлять певні предмети і не привертає до них їхню увагу); д) відсутність соціо-емоційної взаємності, що проявляється порушеною або девіантною реакцією на емоції інших людей та/або відсутність модуляції поведінки відповідно до соціальної ситуації, а також слабкість інтеграції соціальної, емоційної та комунікативної поведінки [1, с. 34].

2. Якісні порушення в комунікації, що виявляються мінімум в одній з наступних областей: а) затримка або повна відсутність розмовного мовлення, що не супроводжується спробою компенсувати цей недолік жестикуляцією та мімікою (часто цьому передують відсутність комунікативного гуляння); б) відсутність спонтанних рольових ігор або наслідувальних ігор (у більш ранньому віці); в) відносна нездатність починати або підтримувати бесіду (за будь-якого рівня мовного розвитку), що вимагає комунікативної взаємності з іншою особою; г) повторюване і стереотипне мовлення [5, с. 49].

3. Обмежена, повторювана та стереотипна поведінка, інтереси та активність, що проявляється мінімум в одній з наступних областей: а) поглинання стереотипними та обмеженими інтересами; б) зовні нав'язлива прихильність до специфічних, дисфункційних вчинків чи ритуалів; в) стереотипні і моторні маннеризми, що повторюються, які включають поплескування або викручування пальців або кистей рук, або більш складні рухи всього тіла; г) підвищена увага до частин предметів або не функціональних елементів іграшок (до їх запаху, дотику поверхні, шуму або вібрації) [1, с. 36].

На думку Т. Куценко, до особливостей комунікативних навичок дітей з РАС, які виявляються на ранніх етапах розвитку, належать: порушення візуального контакту: дитина не фіксує погляд на очах людини, відзначається погляд «поза», «крізь»; дитина активно уникає погляду іншої людини; затримка термінів появи та порушення комплексу пошкваллення: недостатньо виражена реакція на світло, звуки, обличчя матері чи іншої близької людини тощо; відсутність соціальної посмішки; перша посмішка з'являється у відповідь на предмети навколишнього світу (звукові, зорові подразники), а не на особу матері або іншої близької людини; гуління може бути відсутнім, бути монотонним або виявлятися тільки для некомунікативних цілей; індиферентне чи негативне ставлення до навколишніх, слабка взаємодія, байдуже чи негативне ставлення до контакту: дитина не проситься на руки, або активно цьому опирається, водночас іноді легко йде на руки до всіх; відсутність реакції на своє ім'я, відсутність або слабка вираженість реакції на мовлення іншої людини, в інших ситуаціях – своєчасна та адекватна реакція (феномен включення – виключення); несформованість вказівного жесту [4, с. 18].

За визначенням О. Белової в дошкільному та молодшому шкільному віці в дітей з РАС відзначають специфічні комунікативні порушення, пов'язані з когнітивними, емоційними та соціальними недоліками дітей і які виявляються у відсутності мотивації та зацікавленості, труднощах використання вербальних і невербальних засобів комунікації [2, с. 27].

Зазначається несформованість основних знакових систем: мовлення, оптико-кінетичної, пара- та екстралінгвістичної, організації простору та часу, візуального контакту. Відзначено невміння адекватно висловити певні інтенції, використовуючи різні засоби комунікації, труднощі кодування та декодування інформації у вигляді повідомлення, недостатність реакції у відповідь і відсутність зворотного зв'язку, нездатність до діалогу [3, с. 48-49].

Виклад основного матеріалу дослідження. У результаті експериментального вивчення аналізованої проблеми було визначено методи вивчення комунікативних і ігрових навичок в дітей з РАС; виявлено особливості комунікації та ігрової діяльності, зумовлені наявністю як когнітивних, так і афективних недоліків. Кількісний та якісний аналіз результатів констатуючого експерименту показав, що в дітей старшого дошкільного віку з РАС відзначаються такі специфічні особливості комунікативних навичок, як: недоліки вербальних та невербальних засобів комунікації, порушення формування базових комунікативних функцій, соціоемоційних, діалогових навичок, невідповідна варіативність реакції.

За результатами експериментального вивчення з метою проведення диференційованої педагогічної корекції, залежно від рівня сформованості комунікативних навичок, ми умовно поділили дітей на 3 групи – з високим, середнім та низьким рівнем розвитку комунікативних навичок. Констатувальний етап експерименту показав, що у більшості обстежених дітей відзначається середній та низький рівні сформованості комунікативних навичок.

З урахуванням 3-х виділених груп була розроблена та апробована диференційована система педагогічної корекції, що включає використання ігрових прийомів та спрямована на формування комунікативних навичок у дітей з РАС. Експериментальне навчання проводилося за такими напрямками: формування базових комунікативних функцій, соціоемоційних, діалогічних, ігрових навичок, і проходило в індивідуальній та підгруповій формі. У процесі педагогічної корекції здійснювалося формування вербальних та невербальних засобів комунікації, навчання за використанням альтернативних комунікативних систем. Педагогічна корекція здійснювалася комплексно за участю та в тісній взаємодії з батьками дітей.

Кількісний та якісний аналіз результатів формувального етапу експерименту показав, що у дітей з РАС відзначилася позитивна динаміка у розвитку їх комунікативних навичок.

Висновки. Порівняльний аналіз результатів навчання в експериментальній та контрольній групах показав, що у дітей експериментальної групи відзначається більш суттєва позитивна динаміка у

розвитку комунікативних навичок, ніж у контрольній. Це свідчить про ефективність запропонованої системи педагогічної корекції, що включає використання ігрових прийомів та дозволяє відзначити позитивну динаміку у розвитку комунікативних навичок у дітей з РАС, які входили в експериментальну групу дослідження.

Список використаних джерел:

1. Багрій Я. Т. Дитячий аутизм : монографія (2 вид.). Київ: Слово, 2014. 200 с.
2. Белова О. Б. Особливості розвитку мовлення в дітей із розладами аутичного спектра. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2021. Вип. 3 (81'). С. 26-30.
3. Ігнатєва О. Формування комунікативних навичок у дітей із розладами аутичного спектру в умовах інклюзивного навчання. Соціальне партнерство в інклюзивній освіті : акмеологічні засади, сучасні реалії : збірник наук. праць за матеріал. міжнар. наук.-практ. конф. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2019. С. 47-51.
4. Куденко Т. О. Розвиток комунікації у дітей з аутизмом: методичні рекомендації. Київ: Слово, 2012. 38 с.
5. Літвінова О. В. Щодо питання систематизації мовленнєвих порушень при аутизмі. Логопедія. 2013. № 3. С. 48-51.
6. Ghaziuddin M. Mental health aspects of autism and Asperger Syndrome. London: Jessica Kingsley Publishers. 2005. 254 p.
7. Koegel L. K., LaZebnik C. Overcoming Autism: New York: Penguin Books. 2004. 309 p.
8. Lovaas O. I. The autistic child: Language development through behavior modification. New York: Irvington publishers, 2011. 180 p.

Лещій Н. П., Полторак С. М.

ПІДГОТОВКА ДО ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ

Постановка проблеми. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), у світі кожна сота дитина народжується з розладами аутичного спектру (далі РАС) [1, с. 4]. Кількість дітей з РАС має стійку динаміку до збільшення в усьому світі. Учені з-поміж можливих пояснень цього явища називають і такі, як розвиток інформаційних технологій, розширення діагностичних критеріїв тощо [5, с. 11]. Саме тому, в останні десятиліття багато уваги фахівці приділяють питанням соціалізації, навчання та виховання дітей з розладами аутичного спектру (Г. Білавич, Н. Базима, Р. Семенов, Т. Скрипник, К. Островська, В. Сильченко та ін.).

Розроблено різні теоретичні підходи та відповідні їм методи корекційної допомоги дітям з розладами аутичного спектру. У зарубіжних країнах найбільшого поширення набули методи поведінкової терапії, створені задля вироблення соціально-побутових навичок (L. McClannahan, P. Krantz) [12, с. 28]. Основою даного підходу є покрокове відпрацювання простих навичок, заснованих на системі «підкріплень» (позитивних і негативних). Подібні методи адекватні при важких формах РАС, але обмежують можливості дітей із більш сприятливими варіантами синдрому та збереженим інтелектом. Ті самі недоліки має і популярна в даний час